

FARKAS Éva

A felnőttképzési szakemberek képzésének jelene és jövője?

*„A felnőttnevelés és közművelődés a folyamatok legmélyén
személyiségformálódás és céltudatos személyiségfejlesztés.
A legértékesebb, a legdifferenciáltabb anyaggal, az emberrel foglalkozik,
tehát mély és alapos szaktudást, felkészülést, önmagunk állandó továbbképzését követeli.”
(Durkó Mátyás)*

Bevezetés

A felsőoktatásban kevés olyan képzés van, amely történetében olyan hosszú múltra tekint vissza, mint a kulturális és felnőttképzési szakemberképzést szolgáló népművelő-művelődésszervező-andragógus képzés. A többszörösen átalakuló, folyamatosan változó névvel és képzési struktúrával működő szakok az elmúlt közel 60 évben számtalanszor kerültek a társadalmi és a szakmai érdeklődés középpontjába, valamint az éppen aktuális oktatáspolitikai látókörébe. A képzés körüli szakmai és politikai viták ma sem jutottak nyugvópontra. A fogalom- és irányváltásokról Maróti Andor nyújtott részletes áttekintést az Opus et Educatio 1. számában. Én most onnan folytatom, ahol ő abbahagyta és a közelmúlt történéseit és a jövő lehetséges és kívánatos irányait mutatom be.

A felnőttképzésben dolgozó szakemberek képzésének szükségessége

Egyre több hazai és nemzetközi kutatás (v.ö. Buiskool – Broek – Lakerveld – Zarifis – Osborne 2010) és tanulmány (Csoma 2003, Cserné 2010, Feketéné 2014, Kraiciné 2006) foglalkozik a felnőttképzési szakemberek központi szerepével, mivel a felnőttképzésben dolgozók szakmai fejlődése döntően meghatározza a felnőttkori tanulás minőségét. Ezt a tendenciát erősítik a legfrissebb európai uniós dokumentumok is. Az EURÓPA 2020, az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája (European Commission 2010), a felnőttkori tanulásról szóló megújított akcióterv (Council of the European Union 2011) és a „Gondoljuk újra az oktatást” címet viselő stratégia (European Commission 2012) egyaránt prioritásként kezeli a felnőttképzési szakemberek felkészültségének javítását, a felnőttkori tanulás lehetőségeinek kiszélesítése és színvonalának növelése érdekében. Az előzőekben megnevezett dokumentumok a (felnőttkori) tanulás minőségének biztosítékát a hozzáértő, szakavatott tanárok, (felnőttképzési) szakemberek létében látják. Ennek érdekében a tanítási módszerek és a tananyagok fejlesztése mellett a tagállamoknak kellő befektetéssel és egyéb intézkedéssel kell hozzájárulniuk a (felnőttképzési) szakemberek alapképzésének és szakmai továbbképzésének bővítéséhez. Az elmúlt évtized európai prioritásai megfogalmazódtak a magyar kormány egész életen át tartó tanulásról szóló (első, 2005-ben megjelent) stratégiájában is. A dokumentum szerint „Elengedhetetlen a felnőttképzéssel foglalkozó szakemberek és az ad hoc jelleggel képzők folyamatos fejlesztése. Mára a felnőttképzés a globális oktatásipar rendkívül differenciált és fejlett szakterületévé vált (e-learning, hátrányos helyzetűek, alternatív tanulási technikák stb.), ahol Magyarországnak – minden hazai erőfeszítés ellenére – komoly lemaradást kell behoznia” (Magyar Köztársaság Kormánya 2005:52). A

stratégiában rögzített célok eléréséhez szükséges cselekvés elmaradt, így lemaradásunk azóta sem csökkent. Talán ezért ismétlődik meg – a kormány által 2014. november 4-én elfogadott, – a 2014-2020 időszakra szóló egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiájában is szó szerint a felnőttképzési szakemberek képzésének szükségessége, kiegészülve az alábbi mondattal: „Különösen fontos, hogy a felnőttképzéssel foglalkozó szakembereket, kulturális szakembereket, andragógusokat felkészítsük például a deviáns fiatalok, szenvedélybetegek, elítéltek képzésére.” (Magyarország Kormánya 2014:89). Ugyancsak ez a stratégia rögzíti, hogy „a társadalmi érzékenyítés az oktatásban az időszóddal összefüggésben fontos szempont lehet, csakúgy mint az andragógiai végzettségű pedagógusok számának növelése (Magyarország Kormánya 2014:72). A stratégia specifikus célként határozza meg „a pedagógusok, szakoktatók, felnőttképzők, kulturális szakemberek és andragógusok és trénerok folyamatos szakmai fejlesztését, továbbképzési rendszerük megalapozását” (Magyarország Kormánya 2014:86).

A felnőttképzés újraszabályozását és minőségi fejlesztését szolgáló 2013. évi LXXVII. törvény végrehajtási rendelete az engedélyezett felnőttképzést folytató intézmények esetében előírja szakmai vezető alkalmazását, akinek vagy andragógia végzettséggel vagy pedagógiai végzettséggel és három éves felnőttképzési szakmai gyakorlattal vagy felsőoktatási képzés során felnőttképzési ismeretekből legalább öt kreditponttal kell rendelkeznie (393/2013. XI. 12. kormányrendelet 16§). Ugyancsak nevesítve van az andragógus végzettség a felnőttképzési szakértői tevékenység folytatásának feltételeként (14/2014. III. 31. NGM rendelet 2§). A felnőttoktatókra vonatkozóan azonban továbbra sem előírás a felnőttképzési, andragógiai, módszertani ismeret vagy gyakorlat. A felnőttoktató, mint „tanártípus” nem kerül említésre egyik oktatási törvényben sem.

A felnőttképzés szakembereinek képzési lehetőségei

A következőkben azt vizsgálom, milyen viszonyban vannak egymással az előzőekben részletezett stratégiai célok és jogszabályi előírások a felnőttképzési szakemberek képzésének gyakorlatával. 2006 fordulópontot hozott a kulturális és felnőttképzési szakemberképzés történetében. A bolognai folyamat következtében radikálisan átalakult a korábbi szakok struktúrája. A korábbi kultúraközvetítő szakok megszűnésének veszélye összekovácsolta a szakmában dolgozókat és a felsőoktatási intézmények példaértékűnek tekinthető konzorciumi összefogásából született egy új alapszak: az andragógia. Az andragógia szak metodikájában megőrzött több korábbi megszüntetett szakot, amelyek nem maradhattak önállóak a felsőoktatás átalakuló folyamatában. Mindegyik korábbi önálló – 2006-tól az andragógia szakban egyesülő – szak közös jellemzője volt, hogy tartalmában hangsúlyosan megjelentek andragógiai problémák. Ezek voltak a személyügyi szervező, a munkavállalási tanácsadó és a művelődésszervező szakok, ezért logikus volt az a törekvés, hogy az andragógia alapszak szakirányaként létezzenek tovább. Ugyanakkor az andragógia alapszak létesítésekor létrejött egy negyedik szakirány is, nevezetesen a felnőttképzési szervező, ami új lehetőséget kínált a felnőttképzési piacon elhelyezkedni kívánók számára (Cserné 2010:60).

A 2006 előtti tanulmányok hangsúlyosan foglalkoztak azzal a problémával, hogy a felsőoktatási intézmények képzési kínálatában nincs jelen a felnőttképzéssel foglalkozó szakemberek képzésére irányuló curriculum, a korábbi művelődésszervező, humánszervező, művelődési és felnőttképzési menedzser szakokon csak andragógiai stúdiumokról lehetett beszélni. Így a szakma örömmel fogadta a hiányolt specializáció megjelenését a felsőoktatási alap- és mesterszakok között.

A félelem, – hogy az új szak neve idegenül hangzik, és ez negatívan befolyásolja a szakra történő jelentkezést – nem igazolódott be. Az andragógia alapszak iránt már az első évben nagy volt az érdeklődés (1. táblázat), az első helyes jelentkezések alapján a 20 legnépszerűbb szak között volt¹.

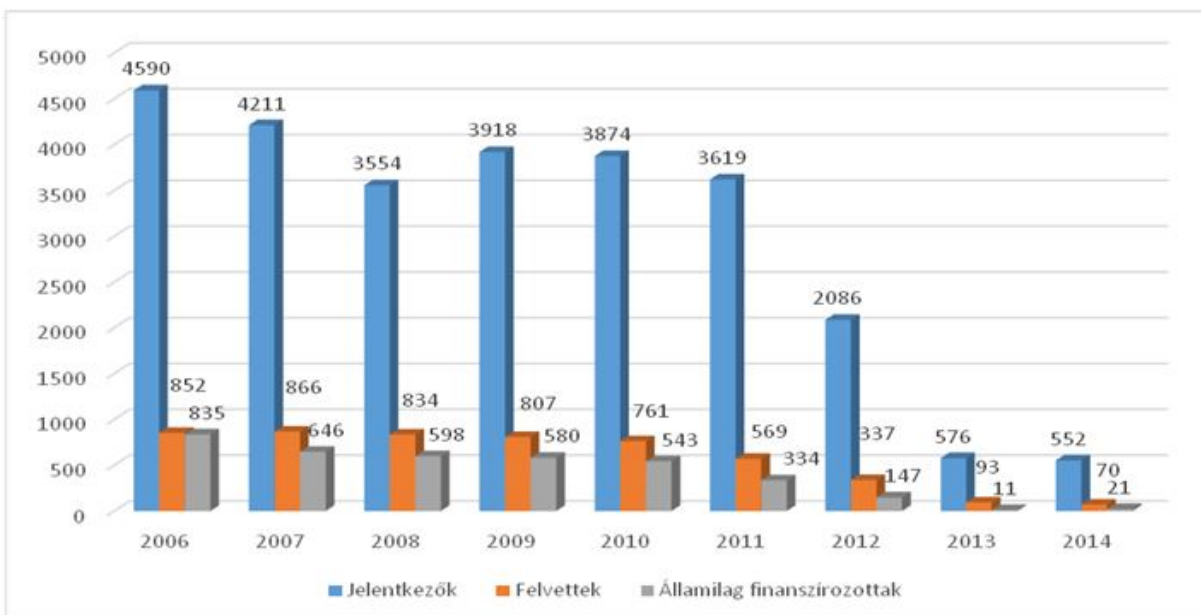
1. táblázat: Andragógia alapszakra jelentkezők és felvettek száma összesen (fő)

Év	Jelentkezők			Felvettek	
	Összesen	Első helyen	Államilag támogatott	Összesen	Államilag támogatott
2006.	6664	2952	4590	2165	835
2007.	5997	2418	4898	1818	646
2008.	5185	1932	4349	1663	598
2009.	5742	2372	5004	1705	580
2010.	6007	2452	5316	1587	543
2011.	5456	2223	4582	1425	334
2012.	3184	1256	2387	790	147
2013.	877	314	616	114	11
2014.	895	321	660	111	21

Forrás: Felvi.hu (2006-2014)

2006 és 2011 között 4000 fő körül mozgott a nappali tagozatra jelentkezők száma, melyből évente összesen 750-850 fő került be nappali tagozatra. A felvettek közül átlagosan 47% vett részt államilag támogatott képzésben. 2011-ben még mindig magas volt a szakra jelentkezők száma, ugyanakkor már csak 569 fő volt a felvettek száma és jelentősen csökkentek az államilag finanszírozott helyek is (1. ábra).

1. ábra: Andragógia alapszakra, nappali tagozatra jelentkezők és felvettek száma (fő)

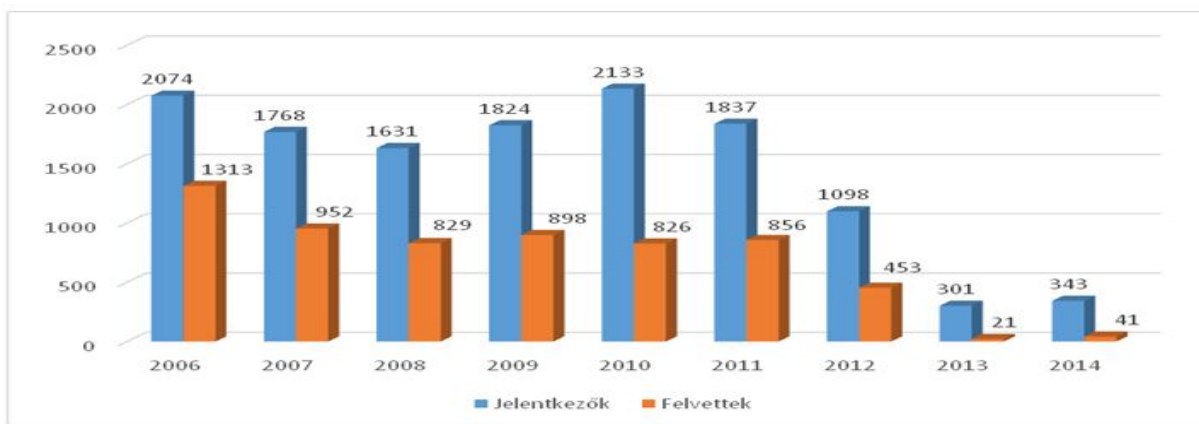

Forrás: Felvi.hu (2006-2014)

¹ 2006-ban a 16. helyen, 2007-ben a 13. helyen, 2008-ban 14. helyen, 2009-ben a 15. helyen, 2010-ben a 16. helyen, 2011-ben a 15. helyen állt az andragógia alapszak az első helyes jelentkezések alapján.

Mi, szakmabeliek azt gondoltuk, hogy a 2012-es évi beiskolázási létszámoknál nem érheti súlyosabb csapás az andragógia szakot. Tévedtünk. Az oktatási kormányzat 2012 novemberében a magas munkaerő-piaci értékű szakok közé sorolta az andragógiát, amely az állami támogatásban nem részesülő 16 szak egyike lett². Az emberi erőforrások minisztere 2012. december 20-i közleményét követően hallgatói tiltakozások kezdődtek, amelynek nyomán 2013. január 21-én az emberi erőforrások minisztere részmegállapodást írt alá a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciájával, amelyben többek között azt is rögzítették a felek, hogy a 16 „üldözött” szak is kap államilag támogatott helyeket, de a bekerülési pontszámokat központilag határozzák meg. Az andragógia szakon 430 pontban³ rögzítették a támogatott képzésbe történő bekerüléshez szükséges ponthatárt⁴. A 2013. évi felvételi eljárás során nem csak a központilag meghatározott ponthatár, de az emelt szintű érettségi kötelezettsége is rontotta a bölcsész- és társadalomtudományi szakokra, így az andragógia szakra történő bekerülési esélyeket. Ez leginkább azokat a felnőtteket érintette hátrányosan, akik munka mellett, levelező tagozatra szerettek volna jelentkezni, és még a kétszintű érettségi bevezetése előtt érettségiztek. Ez a döntés – amely korlátozza a tanuláshoz való jogot és hozzáférést – jelentősen visszavetette már a jelentkezések számát is. 2013-ban és 2014-ben a nappali tagozatra jelentkezők száma 86%-kal csökkent a 2010 évihez képest. A 2014/2015-ös tanévben országosan már csak 70 fő (a 2010 évinek a 9%-a) nyert felvételt andragógia alapszakra nappali tagozaton és a korábbi 18 képzőhely közül már csak 5 tudta elindítani a szakot néhány fővel. Teljesen egyértelmű, hogy 18 képzőhely nem tud egyforma minőségű képzést folytatni. Ugyanakkor az andragógus hallgatók számának csökkentése érdekében tett intézkedések során szükséges lett volna az egyes képzőhelyek minőségi mutatóit (OTDK nevezések és helyezések, elhelyezkedési mutatók, kutatóműhelyek működése stb.) figyelembe venni. Az andragógia alapszak levelező tagozatára – amelyen döntően saját költségükön tanultak a felnőttek – történő jelentkezések és a felvételt nyert hallgatók száma nagyjából kiegyenlített volt 2007 és 2011 között. 2012-ben jelentősen visszaesett mind a jelentkezők mind a felvettek száma. 2013-tól a levelező tagozatra való bekerülést ellehetetlenítette a belépés feltételeként meghatározott emelt szintű érettségi (2. ábra).

2. ábra: Andragógia alapszakra, levelező tagozatra jelentkezők és felvettek száma (fő)

Forrás: Felvi.hu (2006-2014)

² A 16 – gazdasági, jogi, társadalomtudományi – szak közé azok a népszerű képzések kerültek, amelyekre a felvételizők 48%-a jelentkezett és 27%-a jutott be 2012-ben.

³ Csak összehasonlításképpen: általános orvos szakra osztatlan, nappali tagozatos, államilag finanszírozott képzésre 407 ponttal lehet bekerülni 2014-ben.

⁴ Érdeemes megjegyezni, hogy 2014. december 18-án újabb 25 képzéssel bővült a központi ponthatáros szakok száma.

A felnőttképzési/kultúraközvetítői/személyügyi szakemberbázis további forrását jelentette az először a 2008/2009-es tanévben indított 2 éves andragógia mesterszakos képzés. Annak ellenére, hogy az andragógia alapszakon csak 2009-ben végeztek az első hallgatók, a rugalmas belépési feltételekből⁵ következően az andragógia mesterszak már 2008. szeptemberében elindulhatott. Míg az alapszak jellemzően a felnőttképzési és közművelődési tevékenységek szervezésére, operatív feladatainak elvégzésére készít fel, a mesterszakon tanulók megismerik többek között az emberi erőforrás fejlesztésre irányuló európai tendenciákat, a felnőttképzés stratégiai- és feltételrendszerét, jogi szabályozását, finanszírozási formáit, a képzési folyamat tervezési és irányítási folyamatait, hátrányos helyzetű csoportok társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációinak lehetőségeit. Az andragógia mesterszakon kívül továbblépési lehetőséget jelent az andragógia alapszakon végzett hallgatók számára az emberi erőforrás tanácsadó és a kulturális mediáció mesterszak. Ezen kívül számos olyan mesterképzés van, amely befogadja az andragógia alapszakot végzetteket; ilyenek például a neveléstudományi, kommunikáció és médiatudományi, politikatudományi mesterszakok.

2. táblázat: Az andragógia mesterszakra jelentkezők és felvettek száma (fő)

Év	Jelentkezők száma		Felvettek száma			
	Összesen	Első helyes	Összesen	Államilag támogatott	Nappali	Levelező
2008	112	64	44	38	0	44
2009	368	242	200	180	62	138
2010	461	277	175	159	50	125
2011	262	154	179	164	59	120
2012	338	209	170	167	58	112
2013	229	143	117	111	47	70
2014	273	173	116	105	27	78

Forrás: Felvi.hu (2006-2014)

Az andragógia mesterszakon – melyen a levelező tagozatos képzés dominál – sosem volt tömeges a hallgatói jelentkezés. A jelentkezők és felvettek számában 2013-ban mutatkozik törés (2. táblázat). Ennek egyik oka bizonyosan az, hogy a 2013-as rendes felvételi eljárásban, február közepén jelent meg a felvi.hu-n, hogy aki mesterszakra jelentkezik, annak középfokú nyelvvizsgával kell rendelkeznie. Ez a rendelkezés eltántorította a mesterszakos jelentkezéstől azokat, akik az alapképzés megkezdésekor már betöltötték a 40. életévüket és így nem kellett középfokú nyelvvizsga az oklevél megszerzéséhez. A nyelvvizsga kötelezettséget felülírta a 2013 július elején kihirdetett 2013. évi CXXIX. törvény⁶ az oktatás szabályozására vonatkozó egyes törvények módosításáról, amely úgy

⁵ Az andragógia mesterszakra belépési feltételként elfogadott a korábbi felsőoktatási struktúrában szerzett művelődésszervező, személyügyi szervező, munkavállalási tanácsadó, felnőttképzési menedzser, humánszervező, népművelő, közművelődési szakember végzettség is.

⁶ A 2013. évi CXXIX. törvény 69. § (1) bekezdése alapján a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 111. § (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(1) Az e törvényben meghatározott felvételi rendszert első alkalommal a 2013/2014. tanévre történő felsőoktatási jelentkezéssel kapcsolatos általános felvételi eljárásban kell alkalmazni. E törvény 40. § (2) bekezdése szerint a felvételi vizsga feltételeként meghatározott nyelvi követelményt a Kormány rendeletében a 2016 szeptemberében első évfolyamon induló alap-, osztatlan képzésre jelentkezők tekintetében, illetve azt követő évfolyamokra jelentkezők tekintetében ír elő. A 40. § (4) bekezdése szerinti nyelvi követelményt először a 2016 szeptemberében induló első évfolyamon kell alkalmazni azok tekintetében, akik e törvény hatálybalépését megelőzően nyelvi követelmény teljesítése nélkül szereztek oklevelet.”

rendelkezett, hogy a 40 év felettiek esetében csak 2016 szeptemberétől kell alkalmazni a nyelvvizsga követelményt. Ekkora azonban a felvételi eljárás már befejeződött.

A felnőttképzés – mint önálló szakma – szakember ellátottságának kérdése az andragógia alap- és mesterszak bevezetésével néhány „boldog” évig megoldottnak tűnt, a felnőttoktatók képzésének kérdése azonban akkoriban sem volt tisztázott. A tanárképzés átalakulásának jelentős eredménye volt, hogy 2009 szeptemberétől második tanár szakként, andragógustanár végzettség megszerzésére irányuló egyetemi képzés indult, amely a tanulási aktivitásokban felnőtt korban résztvevőkkel való szakszerű foglalkozásra, a felnőttek oktatásában és képzésben hatékonyan és eredményesen használható tanulási-tanítási stratégiák és módszerek alkalmazására készítette fel a tanárjelölteket. Ez minőségi előrelépés volt a felnőttoktatás és képzés szakmai presztízsének növelése terén, hiszen korábban felnőttoktatói egyetemi diploma megszerzésére nem volt lehetőség. Az, hogy az andragógustanárrá válásnak jogszabályban deklarált feltételei lettek, megerősítette azt az álláspontot, hogy a felnőttek tanulásának szervezését és megvalósítását szakmának tekintjük, és a felnőttekkel való foglalkozáshoz szakszerű felkészültség, képzettség szükséges. Az andragógustanár mester szak alapításának öröme nem tartott sokáig. A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény és végrehajtási rendeletei alapján 2013 szeptemberétől megváltozott a tanárképzés korábbi rendszere és ezzel együtt az andragógustanár szak megszűnt⁷. Hasonlóan rövid életű volt a felsőfokú szakmai végzettséget nyújtó felnőttoktató képzés, amely 2008-ban került be az Országos Képzési Jegyzékbe, majd 2012-ben kikerült az államilag elismert szakképesítések közül⁸. Ezzel elvették azoktól is a lehetőséget, akik saját szakmai igényességük miatt, saját költségükön szeretnék elsajátítani a felnőttoktató professziót.

Szükség van a felnőttképzési és kultúraközvetítői szakemberképzésre?

Sok kritika érte és éri ma is az andragógus képzést. A kritikusok leginkább azt hangoztatják, hogy nem tiszta profilú a képzés, nagyon nehéz konkrétan körülhatárolni, hogy tulajdonképpen milyen munkakörök ellátására tesz alkalmassá az andragógia szak. Bizonyos szempontból ez igaz. Ugyanakkor ne felejtsük el, hogy a felnőttekkel való oktatási, tanácsadási, szociális, kulturális foglalkozás rendkívül diverzifikált feladatokat jelent. Amikor emberekkel dolgozunk, arra kell felkészülni, hogy minden ember más, mindenkinek más az igénye és elvárása, minden helyzet különböző és a feladatok, problémák megoldása széleskörű tájékozottságot, felkészültséget igényel. Az andragógusok előtt álló feladatok nem sztenderdizálhatóak. A szak multidiszciplinaritásának éppen az az előnye, hogy olyan hallgatók kerülnek ki a képzésből, akik tudnak pályázni, képesek társadalmi összefüggéseket meglátni, képesek képzéseket tervezni, ismerik az embert, a művészeteket, a felnőttkor és a gyerekkor sajátosságait. A kompetenciák széles tárháza pedig széleskörű elhelyezkedési lehetőségeket biztosít a képzési vezetőtől, a közművelődési referensen át a humánmenedzserig. Az andragógusok elhelyezkedési mutatói – a diplomás pályakövetési rendszer szerint is – jók, a végzést követő 3-6 hónapon belül a hallgatók nagy arányban el tudnak helyezkedni (a mesterképzésben végzettek körében a szakterületen történő elhelyezkedés aránya 90-100% közötti mutatókat produkál).

⁷ Andragógustanár szakra utoljára a 2015/16-os tanévben lehet beiskolázni.

⁸ Itt jegyezzük meg, hogy 1994 és 2006 között lehetett államilag elismert, felsősokú szakmai végzettséget nyújtó oktatásszervező szakképzettséget megszerezni. Az oktatásszervező szakképesítés a 2006-os OKJ módosításakor kikerült az államilag elismert szakképesítések közül.

Az andragógia összeköti azokat a szakembereket, akik a felnőttekkel a munka világában, a kultúra intézményeiben és szervezeteiben, a munkaügyi szervezetekben, a felnőttek iskoláiban vagy az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben foglalkoznak.

A közművelődési intézményrendszer hazánkban közel 3.600 államilag fenntartott intézményt, több mint 16.000 kulturális célú civil szervezetet és szintén tízezres nagyságrendű kulturális vállalkozást foglal magában. Ezeknek a szervezeteknek a munkatársai az andragógia alapképzés művelődésszervező szakirányán és a kulturális mediáció mesterszakon vagy ezek jogelődein végeztek és végeznek. Az államilag fenntartott intézményekben az 1992. évi XXXIII. törvény és a 150/1992. (XI. 20.) kormányrendelet szerint szakirányú felsőfokú végzettséggel tölthetők be a szakmai munkakörök, amelyet jelenleg az andragógus alapképzés (művelődésszervező szakirányon) és a kulturális mediáció mesterképzés tud csak nyújtani.

A felnőttképzési intézményrendszer kb. 1000 hatósági engedéllyel rendelkező felnőttképzést folytató intézményt, és több ezer profitorientált és civil felnőttképzőt, valamint vállalati képző központot foglal magában. Az országos felnőttképzési statisztika adatai alapján 2010-ben 652.590, 2011-ben 720.460, 2012-ben 590.249, 2013-ban 748.962, 2014-ben 860.283 felnőtt vett részt szervezett általános, szakmai, vagy nyelvi képzésben⁹. Ez a szám – bár elmarad az európai uniós átlagtól, valamint a hazai demográfiai és foglalkoztatási viszonyok által indokolt szinttől – semmiképpen nem tekinthető elenyészőnek, az aktív korú (15-64 éves) népesség (2014-ben 6,67 millió fő) 11%-áról van szó. A statisztikai adatszolgáltatás hiányosságai miatt feltételezzük, hogy a valós részvételi adat ettől is magasabb, évente kb. 950.000 főre lehet becsülni az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésben résztvevők számát. A felnőttképzés volumenét mutatja, hogy iskolarendszeren kívüli képzésben minden évben több mint kétszer többen szereznek államilag elismert, OKJ-s szakképesítést, mint iskolarendszerű képzésben, azaz szakiskolában, szakközépiskolában (2013-ban 152.017 felnőtt szerzett OKJ-s szakképesítést felnőttképzésben szemben az iskolarendszerű szakképzésben vizsgát tett 64.839 tanulóval.)

A személyügyi szervező szakirányon végzett hallgatókat a multinacionális vállalatok alkalmazzák nagy arányban, ők a munkaerőpiacon a profitorientált szektorban találják meg a helyüket, a munkavállalási tanácsadó szakirányon végzetek a munkanélküliséghez kapcsolódó szolgáltató területeken, különösen az Európai Unió projektjeiben és a hátrányos helyzetű célcsoportokkal foglalkozó állami és civil szervezeteknél keresettek.

A felnőttképzési professzió szükségességét támasztja alá az a tény is, hogy a magyar kormány a közfoglalkoztatást hosszú távon kívánja finanszírozni, évi 200 ezer főt tervez közfoglalkoztatásba bevonni, akiknek jelentős része képzésben is részesülni fog. A hátrányos helyzetű felnőttek nagy számban fognak részt venni a jövőben is európai uniós finanszírozású nyelvi, informatikai és szakmai kompetenciákat fejlesztő képzésekben. A 2014-2020 közötti uniós költségvetési időszakra vonatkozó operatív programok (elsősorban a Gazdaságfejlesztési és Innovációs, a Versenyképes Közép-Magyarország és az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program) komplex humán erőforrás fejlesztési prioritásokat tartalmaznak, amelyek megvalósításához hozzáértő szakemberek szükségesek.

De nemcsak a foglalkoztatási és demográfiai (előregedő társadalom) viszonyokhoz való alkalmazkodás miatt prognosztizálható a felnőttképzés felértékelődése. Ma a társadalomban rendkívül sok a tanulnivaló. Ha pedig van tanulnivaló, akkor a felnőttképzés felértékelődik, függetlenül attól, hogy a szakpolitika ezt érzékeli vagy sem. A folyamatos és felgyorsult gazdasági-társadalmi változások következtében a társadalmi folyamatok diverzifikálttá, áttekinthetetlené válnak. A társadalmi modellváltás során az érték- és normarendszerek nyomán jelentkező krízishelyzetek megsokszorozódnak. A társadalom komplexitása egyre nehezebbé teszi a benne való

⁹ 2014-es OSAP adatok a tanulmány írásának időpontjában (2015. január) még nem értettek el.

eligazodást. Egyre több stresszfaktor terheli létünket. Egész társadalmi csoportok kerülnek létbizonytalanságba. Ezek a tényezők is különösen fontossá teszik a felnőttekkel való foglalkozást. E tekintetben nem elsősorban a (szak)képzési jellegű tevékenységekre, hanem (pszicho)szociális támogatást nyújtó, mentoráló, tanácsadó, problémakezelő, személyiségfejlesztő típusú foglalkozásokra, törődésre lesz és van szükség. Ebben a felnőttképzésnek meghatározó szerep jut, mert egyre nagyobb az egyéni és társadalmi igény a felnőttképzés ezen funkciójára. De a tanuláshoz számtalan személyes és társadalmi haszna is van. A tanult emberek egészségesebbek, hosszabb ideig élnek, lassabb az időskori leépülésük. A tanult ember képes az önálló képviselőre és kevésbé kiszolgáltatott az állami ellátórendszernek. Tudatosabban él, mások a fogyasztási szokásai, több önkéntes munkát vállal, többet tesz a rászorulóért és a demokráciáért (Farkas 2013).

Egyik oktatási alrendszert szabályozó törvény sem fogalmaz meg speciális követelményeket a felnőttoktatásban, felnőttképzésben dolgozóakra vagy a felsőoktatásban részdíjs képzésben oktatókra vonatkozóan. Ugyanakkor a felnőttképzésben és közművelődésben dolgozók szakmai felkészültsége és fejlődése döntően meghatározza a felnőttkori tanulás, fejlődés minőségét. A minőség pedig a szakmailag átgondolt, a célcsoport (munkanélküliek, fogyatékosokkal élők, alacsony iskola végzettségűek, cigányok stb.) igényeit figyelembe vevő, kidolgozott képzési programtól, a képzési program eredményes megvalósítását biztosító feltételek megszervezésétől, az előzetes tudás felmérés mérés-metodikailag megalapozott biztosításától és nem utolsósorban a felnőttoktató szakmai felkészültségétől, andragógiai, módszertani, kommunikációs, mediációs kompetenciáitól függ. Ezek a kompetenciák pedig nem születnek velünk. De akkor vajon mi indokolja azt, hogy a rendkívül heterogén összetételű, évente többszázezer főt érintő felnőttoktatási és képzési programok megszervezésében és lebonyolításában bárki, speciális andragógiai ismeretek nélkül, szélsőséges esetekben még szakképzettség vagy diploma nélkül részt vehet vagy „amatőrként” oktatható?

A minőség és a professzionalizálódás szempontjából rendkívül fontos, hogy a felnőttképzés területén dolgozók szakmai képzettséget szerezzenek. Ez lehet önképzéssel szerzett tudás, de elengedhetetlen a terület elméleti, módszertani alapjainak az ismerete. A gyakorlati tapasztalat ugyan fontos, de önmagában nem elég, a gyakorlat jó minőségének, fejleszthetőségének kialakításához. A felnőttképzési és kultúraközvetítő szakma – bár nem tartozik a tradicionális, történelmi professziókhoz – nemigen képzelhető el sajátos, rá jellemző szaktudás nélkül.

Merre van az előre?

Továbbra is szükség van tehát a szakemberképzésre. Ennek érdekében az andragógus képzőhelyeket át kell „világítani”, és objektív minőségi mutatók mentén szükséges meghatározni, hogy melyik intézmény alkalmas a színvonalas andragógus képzésre. A szakemberképzést azonban a jövőben nem az állami intézményrendszer fogja biztosítani. Ezért nélkülözhetetlen a felnőttképzési és közművelődési szakmában résztvevő – nagyon eltérő motivációval és szakmai kultúrával rendelkező – érdekszférák összefogása. Bár a szakma nagymértékű differenciáltságot mutat, a közös cél újra összekovácsolhatja a szakmát.

A felnőttképzési és közművelődési szakemberképzés jövőjét jelenthetik – a szakmai szervezetek bevonásával és támogatásával kidolgozott – gyakorlatorientált szakirányú továbbképzési szakok alapítása, amelyek a leginkább biztosíthatják a képzettség és a munkakör közötti megfelelést, harmóniát.

A felsőoktatási szakemberképzés mellett lehetőséget kell teremteni arra, hogy gyakorló pedagógusok vagy az adott szakmaterületen szervezői és oktatói tevékenységet végző szakemberek rövid idejű, gyakorlat-centrikus, célra orientált a felnőttképzés szervezői vagy felnőttoktatói kompetenciákat megszerző vagy fejlesztő szakmai képzésben vehessenek részt, és olyan ismeretanyagot szerezhessenek, amellyel hatékonyan tudják átképezni vagy továbbképezni magukat

annak érdekében, hogy eredményes munkát végezzenek a felnőttképzés területén. A képzés – a jelenlegi felnőttképzési struktúrában – az egyéb szakmai képzési körben, a szakmai programkövetelmények rendszerében kaphatna helyet. Fontos lenne, hogy a képzés követelményrendszerét a felnőttképzés szakmai szervezetei közösen határozzák meg.

Nem szabad elfelejteni, hogy a felnőttekkel való foglalkozáshoz szükséges kompetenciákat sok esetben tapasztalati úton, az intézményes képzési kereteken kívül szerzik meg a szervezők, az oktatók. E tapasztalatok, tudások összegzése, láthatóvá tétele és elismerése nemcsak hazai, hanem nemzetközi tekintetben is fontos, hiszen hozzájárul a professzionalizáció folyamatához. Mivel a felnőttoktatók egy része jelentős szakmai tapasztalattal rendelkezik, ezért fontos kérdés a felnőttoktatói kompetenciák validációs folyamatának kutatása az eredmények implementálása. Kutatás tárgya lehet annak a módszertannak és eszköznek a kidolgozása, amely önértékelésre és külső értékelésre alapozva lehetőséget teremt a felnőttoktatók informális és nem-formális tanulási környezetben megszerzett szakmai, didaktikai, szociális, személyes kompetenciáinak felmérésére, értékelésére, elismerésére és dokumentálására. Ez azt jelenti, hogy a felnőttoktatói „végzettség” megszerzése validációs folyamat során is megvalósulhat.

A szakemberképzés problematikájának megoldását nem csak az állami képzőrendszerrel kell várni. A szakmai közösség sokat tehet a szakemberképzés ügyéért. A felnőttképzés szakmai szervezetei „köztestületként” együttműködve kialakíthatják a felnőttképzési szervezők, felnőttoktatók, felnőttképzési szakértők minőségi indikátorait és kidolgozhatják a felnőttképzésben dolgozó szakemberekre irányuló szakmai minősítési (feltétel)rendszert. Egy szakterület szakmai minősítési rendszere – ha az széleskörű elfogadáson alapul – erősebb lehet minden állami rendszernél.

Befejezés

A felnőttképzési és kultúraközvetítő szakemberképzés 1956-tól sok „reformot” élt meg. A szak számtalanszor veszélybe került, de a szakma összefogása mindig bizonyítani tudta, hogy szükség van a képzésre és a hivatás gyakorlóinak szüksége van felsőfokú végzettséget adó, államilag elismert oktatási formára. Az e téren eddig elért eredmények most nivellálódnak azáltal, hogy az andragógustanárok képzése megszűnik, az OKJ-s felnőttoktató szakképesítés kikerült az államilag elismert szakképesítések köréből, az andragógus képzés pedig presztízsét veszti. Jelenleg kötelező képzési, továbbképzési rendszer hiányában a felnőttképzési szakemberek saját szakmai igényességén és erkölcsi tartásán múlik, hogy mennyire képesek megfelelni a változó szerepegyüttesnek és alkalmasak-e a megújult tudástartalmak közvetítésére. A felnőttképzés és kultúraközvetítés szakmai szervezeteinek kulcsszerepük van abban, hogy az egész életen át tartó tanulás szerepét felértékelő diskurzusok valódi tartalmat kapjanak. Ugyanakkor egy szakma jövőjét jelentősen befolyásolja az, ha a felsőfokú képzésben nem találja meg a helyét és a presztízsét. Az andragógia szak mesterséges elsorvasztása kapcsán sokkal többről van tehát szó, mint egy felsőoktatási szakról. Egy szakma a tét. Értelmiségi utánpótlás és képzett szakemberek nélkül elszorvad az a társadalmi intézményrendszer, amelynek funkciója az egyéni boldoguláshoz, a társadalmi-gazdasági haladáshoz szükséges tudás és kompetenciák folyamatos fejlesztése, a hátrányos helyzetű rétegek felzárkóztatása, az esélyegyenlőség, a tanulóhoz és a műveltséghez való jog biztosítása. Tanulmányom címében feltett kérdésre válaszolva: igen, van jövő. Személyes és szakmai meggyőződésem, hogy a felnőttképzők és kultúraközvetítők szakmai képzésére szükség van a felsőoktatásban, hiszen egy létező professzió nem maradhat képzés nélkül. Ehhez azonban szakmai önszerveződésre, kollektív erőfeszítésre, összefogásra, közös alapelvekre épülő együttműködésre, konkrétan megfogalmazott szakmai célokra, a szakmai partnerek által elfogadott képzési sztenderdekre, az érdekelt felek közötti folyamatos és érdemi diskurzusra van szükség. Ha ezt sikerül elérnünk, akkor talán a szakpolitika is jobban elfogadja majd célkitűzéseinket és támogatja is ezek elérését.

Felhasznált irodalom

- Buiskool, Bert-Jan – Simon, Broek – Lakerveld, J. A. van – Zarifis, George K. – Osborne, Michael (2010): *Key competences for adult learning professionals. Final Report*. Zoetermeer, The Netherland, Research voor Beleid
- Cserné Adermann Gizella (2010): Felnőttoktató, andragógus, andragógus tanár? *Felnőttképzési Szemle*, 1. szám, 59-70.
- Csoma Gyula (2003): *Mesterség és szerep. A nevelési-tanítási szerep a pedagógusok és andragógusok munkájában*. PTE FEEFI, Pécs.
- Diplomás Pályakövető Rendszer:
http://www.felvi.hu/diploman_tul/tervezz_karriert/alapszakok_karrierlehetosege/!Szakleirasok/index.php/szakleirasok/szakleiras_konkret?szak_id=4&kepzes=A&sz=merre
- Durkó Mátyás (1999): *Andragógia – A felnőttnevelés és a közművelődés új útjai*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest.
- European Commission (2010): *EUROPE 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*. Brussels, European Commission
- European Commission (2012): *Rethinking Education: Investing in skills for better socio-economic outcomes*. Strasbourg, European Commission.
- Feketéné Szakos Éva (2014): *Innovatív irányok az ezredforduló utáni andragógiában*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest.
- Felvi.hu: Jelentkezők és felvettek száma többciklusú képzési szerkezetben indítható alap-, osztatlan képzések szerint 2006-2014 http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=25
- Kraiciné Szokoly Mária (2006): *Pedagógus-andragógus szerepek és kompetenciák az ezredfordulón*. ELTE Eötvös, Budapest
- Magyar Köztársaság Kormánya (2005): *Stratégia az Egész életen át tartó tanulásról*. Oktatási Minisztérium – Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Budapest
- Magyarország Kormánya (2014): *Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája 2014-2020*. http://andragogiaszakbizottsag.hahonlapkell.hu/mu_pdfs/mu_32/LLL_keretstrategia.pdf
2013. évi LXXVII. törvény a felnőttképzésről
- 393/2013. (XI. 12.) Kormányrendelet a felnőttképzési tevékenység folytatásához szükséges engedélyezési eljárásra és követelményrendszerre, a felnőttképzést folytató intézmények nyilvántartásának vezetésére, valamint a felnőttképzést folytató intézmények ellenőrzésére vonatkozó részletes szabályokról
- 14/2014. (III. 31.) NGM rendelet a felnőttképzési szakértői és a felnőttképzési programszakértői tevékenység folytatásának részletes szabályairól
- 1603/2014. (XI. 4.) Kormányhatározat a Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II., Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája, a Köznevelés-fejlesztési stratégia, továbbá a Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni középtávú stratégia elfogadásáról